

A kéneső üzlet

*„A kéneső igen nehéz és setétes nedvesség,
mely kerekded, temérdek és sima részecskékből áll”*

Apáczai Csere János

Vargyasi Daniel István hites táblai asszessor (ülnök) és Macskási Boldizsár, Belső-Szolnok vármegye egyik főispánja és a törvényes tábla asszessorja 1683. január 14-én Nagyszombatban szerződésben¹ kötelezték magukat, hogy ötezer-ötezer forintot fizessenek be egy közös vállalkozásba, hogy kénesővel (higanyal), esetleg viasszal kereskedhessenek. Kötelezték magukat, hogy a szerződést „sancte et illibate” (szentül és épen) megtartják, egymással elszámolnak, az esetleges károkat közösen viselik, továbbá arra: „ha Isten hasznot ad, igazán jó lelkünk ismerete szerint egymás között felosztjuk”.

Az Erdélyi Fejedelemségnek jelentős és állandó bevétele származott a bányászatból. „Az aranybányászat jövedelme Apafi fejedelem korában 15 000 forint, az ezüsté 17 000. A réz- és vasbányák vidéke Csík és Belényes kicsiny termeléssel, továbbá Torockó és Vajdahunyad. A kéneső jövedelme Apafi korában 3–4000 forint.”² Az állami vásárlások alkalmával is több esetben fizettek kénesővel, ami keresett volt keleten és az európai piacon is. A török fővárosban, ahol sokat vásároltak, a kapitihá (Erdély állandó követe a portán) nagyban adott el kénesőt, sokszor a kiadásait is ebből fedezték. A kénesővel folytatott kereskedelem már korábban kezdődött, de voltak olyan évek is (mint például 1633), mikor megtiltották a külföldre vitelét. Bethlen Gábor nagy mennyiségben adott el higanyt a konstantinápolyi zsidó és más nemzetiségű kereskedőknek, felismerve a kereskedelemnek az állam pénzügyeire gyakorolt jótékony hatását.

De nem csupán a fejedelmi kincstár, hanem magánszemélyek is kereskedtek ásványi kincsekkel, köztük a higanyal. Előfordult a higany külföldre csempészése. A fentebb említett, 1683. évi szerződés azért jelentős, mert a szerződő felek a nemesség felső rendjeiből származtak. Ez árnyalja azt a képet, mely szerint a nemesség

nem folytatott kereskedelmi tevékenységet.

Egy 1683-ból való elszámolás bizonyítja, hogy a felek befizették a 10 000 forint alaptőkét, illetve vásároltak 64 mázsa kénesőt 9600 Ft értékben. Más kiadások is voltak, mint csomagolóeszközök, szállítási költség. A Zalatnán vásárolt higanyt báránybőrökbe csomagolták, spárgával átkötötték. Nándorfehérvárra (Belgrád) utaztak és eladtak 22 mázsa higanyt 44 báránybőrbe csomagolva 4126 Ft 54 krajcárért, mely összegre „adtak felyül reá” 30 Ft-ot. A bevett összeg nagyobb is lehetett volna, mivel „a 22 mázsa kénesőt, Landor Fejérvárott meg kantarozván kellett volna lennie ezer száz okának³, de találták ezer hetven egy okának”, tehát „...ha az apadás nem lett volna, az egész száz oka kéneső tett volna 4207//50”. Ezenkívül Segesváron át szállítottak Brassóba is. A közös pénzből kölcsön is adtak Jakab zsidónak 245 Ft-ot, Ábrán zsidónak pedig összesen 176 Ft-ot.

A Déván, Hátszegen, Karánsebesen átvezető úton az első tolmácsnak, a hajós töröknek, a kormányosnak, a szekereseknek fizettek, valamint hajóbért az átkelésért a Dunán, a szállásért és a teherhordóknak. A hátszegi és a dunai harmincadon vámolták meg áruikat. A higany eladásából származó bevételt újra áruba fektették, így növelték a hasznot. Többek közt hatvan vég „mermelin patyolatot” és más textíliákat hoztak be. Ezeken kívül még hoztak „két tepsziát [tepsi] az asszony ő kegyelme számára”, vásznat, cukrot. Visszafelé a Pancsova–Lippa–Déva–Fehérvár útvonalon utaztak. A megbízottak jövet-menet ételre-italra költöttek 30 Ft-ot. A hazahozott pénz számára még „három gyűszüt [tűsző] vettek” 90 krajcárért. „Summa summarum a jelenvaló pénz, a bevárando pénz, a málha költség, a harmincad Flo. 4146//92 x.” – vonták meg végül a vállalkozás mérlegét.

Egy 1684. február 9-én kötött szerződés szerint Daniel István és Macskási Boldizsár képviselője, Vízaknai Mihály eladott Bucsi Kozma görög kereskedőnek 39 mázsa kénesőt, mázsáját 170 magyar forintért, összesen 6630 Ft értékben, melyet a vevő két részletben volt köteles kifizetni. Első felét Szent Márton napján, november 11-én, a második részt 1685. január 10-én kellett kifizetni, a szebeni soka-dalomkor. Ha nem fizet „a specificált napokon, meg nem adna, meg nem adhatná, vagy adni nem akarná, vagy valami rossz gondolatjából ezen adósságát, alkalmát, vásárját tagadná”, feljogosítja szállítóit, hogy bárhol fellelhető vagyonából kivehessék a részüket.

A székely főurak állandó jövedelmét képezte a szarvasmarha-kereskedelem is. 1683. április 12-én Kálnoki Sámuel levélben értesíti Daniel Istvánt, hogy a moldvai vajda tízezer marhát vásárolna. A vajda megbízottjai Nemes Jánosnak 1 Ft 50 krajcárt ígértek darabjéért, ennél többet nem akartak adni. Kálnoki, kételkedve, hogy az udvar belemenne az üzletbe, azt tanácsolta Danielnek, hogy Vargyason lévő marháit küldje Fogarasra, ott még eladhatja. A szarvasmarha-kereskedelem általában úgy történt, hogy az erdélyiek Moldvában vásárolták, majd hajtották az állatokat Bécs felé. A moldvai kupeczek a török hadsereg számára vásároltak, amely ekkor vonult Bécs ostromára. IV. Mehmed szultán április 1-jén indult Drinápolyból Belgrádba, ahol Kara Musztafa nagyvezért nevezte ki a hadjárat vezérévé. A szultán Nándorfehérváron maradt. Közben, április 26-án országgyűlést tartottak Fogarasra, mely rendkívüli kényszerkölcsönt vetett ki, mert a hadjáratban az erdélyi sereg is részt vett a szultán parancsára. Bécs ostroma szeptember 12-én kudarcba fulladt, három évre rá Buda is felszabadult.

Zepczaner Jenő

1. *A Vargyasi Daniel család közpályán és magánéletben.* Kiadja Vargyasi id. Daniel Gábor. Szerkesztette dr. Vajda Emil. Bp., 1891. 373–381.

2. Bíró Vencel: Erdély XVI-XVII. századi kereskedelmének történetéhez. In: *Ódon Erdély.* 1. Bp., [1986]. 222.

3. Török mérték. 1692-ben Erdélyben súlymértékként 1,26 kg.